

חדשות עולם הספר

במה ליוצרים ועורכים תורניים

גיליון 45

ששאפה להתדמות לעמי הארץ. ובתי הכנסת והמדרש
שבכל עיירה המשיכו נערים וזקנים חסידיים להגות בתורה
מימים ימימה.

קרוב ל-100 שנה המשיך קול התורה לפעום בעוז בכל
רחבי פולין, אך לבסוף החלה ההשכלה לחדור מבעד
ללהט החסידי. צדיקי הדור החלו להקים גם הם ישיבות
כדי לעמוד בפרץ, ועד מהרה קמו ישיבות בכל רחבי פולין.

* * *

אז מי היא הישיבה החסידית הראשונה? מה למדו בה?
ובכלל מהי ישיבה חסידית?

אז הדקו חגורות, הפעם נפגשים בפולין

העורך

מדברי רבותינו

ישיבות אינן מצויות במדינתנו

האדמו"ר מצאנז בעל ה"דברי חיים" (י"ד ח"ב סימן
מז, שנת תרכ"ב) התייחס לדברי המלעזים בבני התורה
הנמנים על תנועת החסידות:

עיקר עסקינו בש"ס ופוסקים, לא כאשר הוציאו איזה
בני בליעל שבמדינתנו אין לומדין פשטי התורה ח"ו ...
רק בגסות רוחם הערימו לדבר עתק על יראי ה' ובפרט
על חסידים לומר שאינם בעלי פלפול ועוסקי תורה, והבל
יפצה פיהם שעוסקים בתורה יומם ולילה, בגופי ופשטי
הלכות בש"ס ושולחן ערוך וספרי מוסר.

ה"דברי חיים" אף מותח ביקורת נגדית:

דבר המערכת

נוסח פולין

הקמתה של ישיבת וואלוז'ין וקריאתו של רבי חיים:
'ממנה יראו וכן יעשו בשאר המקומות לייסד בתי-אולפנא
מרכזיים', הובילה להתפתחות מהירה של ישיבות רבות
בליטא ובבלארוס.

אחת הישיבות, ואולי הראשונה שצמחה בעקבותיה, היא
ישיבת "ענף עץ חיים" או כפי שכונתה על שם מקומה
"ישיבת סלונים" (יש משערים את הקמתה לשנת תקע"ה
– כ-12 שנה לאחר הקמת של ישיבת וואלוז'ין). שמה ניתן
לה מפני שהיא הוקמה בדומה לישיבת וואלוז'ין אשר
שמה הרשמי היה "עץ חיים".

אך למרות היותה בסלונים, לא היתה זו ישיבה חסידית,
החסידות הגיעה לסלונים רק כעבור 40 שנה. ובכלל,
באותן הימים החסידות טרם החלה להתפשט מחוץ
לגבולות פולין.

זאת הנקודה בה עלינו לשאול את עצמינו, מדוע התפתחו
הישיבות רק בליטא ולא בפולין?

התשובה נעוצה לכך בסיבת הקמתה של ישיבת
וואלוז'ין עליה עמדנו בגליון הקודם, ההשכלה. תנועת
החסידות שהחלה להתפשט, נתנה התחדשות בעבודת
ה' וקיום המצוות מה שגרם לתנועת ההשכלה להיות
חיוורת ומיותרת. נוסף על כך, יש המציינים את הלבוש
החסידי וגידול הזקן לעומת הישיבות המתנגדיות, שיצר
חיץ שמנע את השתלבות הצעירים בחברה המשכילית

מהדורת הש"ס "בארות" - בהוצאת "מפעל המשניות

והתלמוד" מתייחדת בהבאת דברי המפרשים המבארים את רש"י ותוספות על שולי העמוד. וכן פירושי הראשונים שהלכו בשיטת רש"י או תוספות ומלשונם יתבארו דבריהם יותר.

*

ספר "בנין אפרים" - מהדורה חדשה ומורחבת של

חידושי תורתו של הגאון רבי אפרים בורודיאנסקי זצוק"ל, המקיפים חלקים רבים בתורה. בחיבור זה כונסו יסודות למדניים וידיעות חשובות, מאמרים שפורסמו בכתבי-עת, והתכתבויות עם גדולי התורה שבדורו.

מקום קובע לעצמו קונטרס "במילי דאגדתא" - ובו מאמרים מוסריים וספרותיים, סיפורים היסטוריים שונים, ואף שירים ופיוטים.

שאלת הכם

מי היא הישיבה החסידית הראשונה?

קשה להצביע על הישיבה החסידית הראשונה, משום שהיו כמה ישיבות שנוסדו על בסיס בית-המדרש האזורי, ומאידך קלטו גם בחורים מבחוץ - אך ההיקף והפעילות היו כפי הנראה נמוכים.

באזור שנת תר"מ אנו מוצאים את הישיבה באמסטוב שהקים רבה של העיירה רבי אפרים איינהורן (בהמשך נקראה על שמו "נחלת אפרים") והיא מנתה כמאה בחורים. כדי להחשב בחור מן המניין בישיבה, היה עליו להיות בקי בע"פ לפחות באחד משלושת הספרים הנפוצים: קצות החושן, או אבני מלואים או שב שמעתתא.

ראש הישיבה הירצה את שיעורו לתלמידים בגפ"ת עם מפרשים פעמיים בכל יום כאשר כל שיעור נמשך על פני 5-6 שעות רצופות. השיעור הראשון התחיל בהשכמה בחמש לפנות בוקר, הפסקה קצרה לקרוא קריאת-שמע בזמנה, עד לשעה 10 בבוקר אז עמדו להתפלל. רק אחרי התפילה סעדו את הלב בפת שחרית.

חלק מהבחורים המשיכו לאחר מכן ללמוד בישיבה

האמת שאין מנהג במדינות פולין לפלפל ולחדש חידושים, זולת גדול הדור או צורבא מרבנן הראוי להיות גדול. ויתר הלומדים עוסקים בתורה ש"ס ופוסקים להבין היטב, ומייגעים על חידושי מהרש"א ז"ל או מג"א להבין כראוי, ולא עלתה על לבם לחדש, כי יודעים ומכירים ערך עצמם שאין בכוחם לחדש דבר אמת ונכון. לא כן במדינות אחרות מפלפלים בהבלים, וכל מי שיודע רק מימרא בש"ס תיכף אומר חידושים.

התייחסות מעניינת בדבריו היא לגבי הישיבות, אך ה"הדברי חיים" מגלה טפח ומכסה טפחיים:

וגם ישיבות אין מצוי במדינתנו מכמה טעמים נכונים, כאשר שמעתי ממורי חמי ז"ל מלייפניק הטעם לזה. אבל יושבים חבורות חבורות בבהמ"ד ועוסקים בתורה בגפ"ת.

וחותם את דבריו:

כל זה ראיתי להודיע לכ"ת מחמת ששמעתי מבני בליעל מאונגרין שמוציאים דיבה על מדינות פולין שאין עוסקים בפשטי התורה ובפרט החסידים לכן באהבתי אליו הודעתיו שלא יאמין לשפתי שוא כי לחסידים חביבים פשטי התורה עד למאוד בפרט מי שזיכהו ה' בחכמת האמת יודע מעלות פשטי התורה ושכל דברי הש"ס בנוי על סודות התורה כידוע ליודעי ח"ן.

חדשות הספר

קובץ "מעיל האפוד" - ענייני חודש אדר, הינו הקובץ הרביעי מרשימותיו של הגאון רבי עמיהוד יצחק מאיר לוין זצ"ל, רב הקהילה החרדית בנתניה וראש-הכולל "תפארת נתניה".

הקובץ מכיל מגוון רחב של נידונים בהלכה ובאגדה בנושאי חודש העיבור, ז' באדר, ד' פרשיות ופורים. הקובץ יו"ל ע"י "מכון אוריתא" - נתניה.

*

הגדה של פסח "אש ההגדה" - מאת הרה"ג רבי מאיר וידסלבסקי שליט"א, אשר קיבץ כעמיר גורנה דברי ומאורי אורות החסידות, המשלהבים את הלבבות באש קודש לאכול משולחנו של מקום, ועל ידי כך לזכות לאור המושפע בזה הלילה.

בסוכטשוב שהקים בשנת תרמ"ג האדמו"ר מסוכטשוב – רבי אברהם בורנשטיין בעל ה"אגלי טל"ו" (אבני נזר) (לימים נקראה על הישיבה שמו "בית אברהם").

גם בישיבתו הנהיג שיעורים פעמיים ביום, משעות הלילה המוקדמות עד לחצות ולעיתים השיעור היה מתמשך גם הלאה. ושיעור מ-4 לפנות בוקר עד שעה 8 אז עמדו לתפילת שחרית.

אך למרות העיון והעמקה, הנהיג ראש הישיבה שכל בחור ילמד בכל שבוע 10 דפים עם פירוש רש"י ור"ן (הוא היה אומר: שבלימוד ר"ן מקיימים מצות מחיית עמלק, כי עמלק זה עקמימות והר"ן זה ישרות!).

בנוסף, על כל בחור היה לבחור מסכת אחת שליבו חפץ, ולשים בה את עיונו עד שידענה על בוריה, ועל שמה היה נקרא: ר' ברכות, ר' שבת וכן הלאה, ומי שנפלה לו קושיא באחת המסכתות ניגש לאותו בחור ומלבן עימו את הענין.

במקביל לישיבות אלו, הקים רבי שלמה הלברשטאם - האדמו"ר מבאבוב את ישיבת "עץ חיים" בעיר ושיניצא בשנת תרמ"ג. עשר שנים לאחר מכן עבר רבי שלמה לבאבוב והעביר את הישיבה עימו.

ניתן לומר בזהירות כפי העולה מכותבי העיתים שתיארו את הישיבות הללו, כי לא הונהגו שם הנהגות וסדרים מיוחדים המשתלשלים מעולם החסידות, אלא רק סדרי לימוד תובעניים - אולי אף יותר מאחיותיהן הליטאיות.

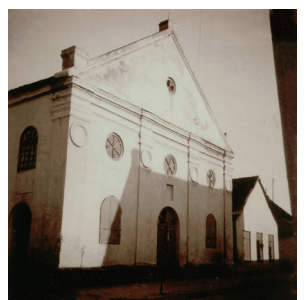
יש לך מושג?

סיפורה של תמונה

עם עלות הכורת הנאצי, החריבו את בתי הכנסת והקברות באמסטוב. מצבות מועטות שרוצפו במדרכה, חולצו ונשמרו למזכרת וכן כמה אחדות נשלחו מהנהר.

תמונה אחת של בית-הכנסת השתמרה, האם שם התקיימה ישיבתו של רבי אפרים איינהורן?

מצבה של סוכטשוב לא שפר עליה, ואף בתי הכנסת

שם נהרסו.

לפי רישום השנה שצורף לתמונת פנים בית-הכנסת הנוכחית, הועלתה השערה, כי בית-הכנסת היחיד ששרד בעת שצולמה התמונה, הוא בית-הכנסת בחצירו של האדמו"ר מסוכטשוב.

פינת העורך התורני

יובאו הדברים לדפוס לאחר מאה שנה

מופרסמת עד מאד הקדמתו של ה"אגלי טל"ו - בשל ביאורו שעיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמוח ומתענג בלימודו ואז דברי תורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה הוא נעשה דבוק לתורה.

אך ישנם שם נקודות מזהירות נוספות, שראוי לכל עורך ומחבר ספר לתנים על ליבו:

ללמוד וללמד

האדמו"ר מסוכטשוב פותח: מעודי היה דרכי לכתוב חדושי אשר חנני ה', אך להדפיס הדברים להפיצם על פני תבל לא עלתה על דעתי ואין לך יפה מן הצניעות, ואם יהיה מן השמים שיובאו הדברים לדפוס יהיה לאחר מאה שנים.

כה היתה מחשבת.

אך בזאת בחרתי ללמוד עם תלמידים מקשיבים, כי בזמן הזה שתורה שבע"פ כתובה, המצוה היא ללמד את דרכי הלימוד. אך כעת לעת זקנתי בעוונותיי גבר עלי חולי השיעול, ולא יכולתי ללמוד עם תלמידים ונצטערתי מאד על זה, כי מצוה עלינו ללמוד וללמד לשמור ולעשות, וללמד גדול יותר מן ללמוד.

ובכן נפשי עגומה עלי על מניעתי מעבודה הגדולה הזאת לעת זקנתי, אמרתי לתקן מעט להדפיס חידושים, ותלמידים ההוגים בו ילמדו מתוכו דרכי לימוד.

איזה חיבור קודם?

ובחרתי להדפיס תחלה בהלכות שבת, שכשם ששמירת שבת שקול ככל המצות, כן ללמוד וללמד בהלכות שבת שקול כללמוד וללמד בכל המצות.

דרך קצרה סדורה וצחה, ותודות

והנה הדפסתי גם קיצור הלכה העולה מן הפלפול בפנים הספר ועליו יסוב הפלפול משום דק"ל ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה לפי שמתקיימת גירסא שלה יותר מן הארוכה. וע"י הפנים שהוא תכלית הפלפול בדרך קצרה, יזכרו גם

הפלפול בעצמו אף שהוא באריכות.

בתוכם סף רעל לצודד בהם נפשות נקיים ותמימים, כי הרואה יאמין לתומו כי הדברים האלו ממקור נאמן יצאו. לזאת ידע כל איש: ספרים הנדפסים בשם איש מדורות שלפנינו - בלתי הסכמות גדולי ישראל שאמת הדבר שממקור נאמן יצאו הדברים, או לכל הפחות שראו את כולו מעבר אל עבר שנקי הוא מחשש זיוף, פיגול הוא לא ירצה ואינו נכון שיקנה אותם שום אדם ולא יביאם אל ביתו ולא יביט בהם כלל וכלל.

לאורם נסע ונלך

תורה גוררת תורה

סיפר הרבי הגדול רבי מנחם מנדל מקוצק:

שנה אחת בפורים אירע בעולם דבר נורא, כל הצדיקים והלומדים היו טרודים במצוות היום, ולא נמצא באותה שעה בכל העולם כולו ולו אחד שעסק בתורה, זולת הרב זאב נחום בורנשטיין בעל "אגודת אזוב".

קול הלימוד נשמע במרום ונעשה רעש גדול בשמים, כי אלמלא רבי זאב נחום היה העולם כולו עומד בשעה ההיא שומם בלא עסק התורה הקדושה.

על כן זיכו לו משמים מתנה, שיולד לו בן שיאיר את פני העולם באור תורתו קדושתו וטהרתו, הלא הוא מרן שר התורה הגה"צ רבי אברהם בורנשטיין - האדמו"ר מסוכטשוב בעל ה"אבני נזר" וה"אגלי טל".

יש אומרים, שהרבי מקוצק גילה זאת לרבי זאב נחום לאחר יום הפורים בטרם שנולד רבינו.

תגובות

מי ומי המתנדבים להיות מן התלמידים?

("דברי רבותינו" - גליון 44)

הרב יהושע ס. מעיר: הכתב-יד שהיה מצורף לגליון ששלחתם אינו כתב יד קדשו של רבי חיים, ולשם הדיוק ראוי לציין כך.

המאור שבה ("לאורם ניסע ונלך" - גליון 43)

לרבים המבקשים לדעת את מקור הסיפור: הסיפור עובד על פי מה שפורסם בעיתון "הצפירה" ביום ד' בסיון שנת תרע"ד.

על נקודה זו הוא מודה לבנו מהר"ש (ה"שם משמואל"), שטרח הרבה בסידור הכתבים על מכונם המוקדם מוקדם והמאוחר מאוחר. וגם מלאתי את ידו להוציא את כל פסקי הלכות מתוך הפלפול ולעשות את פנים הספר בלשונו כי הוא בעל צחות לשון הקודש. והכל מסודר באופן נאות כל הלכה על מכונה ועליו יסוב הביאור כחפץ לבבי.

להוסיף לקח ופלפול

מחמת שמטרת החיבור היתה לפסיקה הלכתית, ראה להדגיש כי במלאכת לש יסברא אחת בענין הקדמת קמח למים או מים לקמח שלא נתבררה לי כל צורכה אם היא נכונה, אך לא

נמנעתי לכותבה כי כל פטפוטי דאורייתא טבין.

כיבוד אב

בפתיחת ספרו הוא מקדיש מקום לחידוש מאביו (רבי נחום זאב בעל "אגודת אזוב") כדי לקיים 'בן יכבד אב'.

תפילה

אין ספק כי אחד החלקים החשובים ביותר בהוצאת חבור לאור - הוא סייעתא דשמיא. וה"אגלי טל" נושא תפילה קצרה: שיהיה ספרי תועלת לתלמידים [לקבל ממני גם דרך זה הוא העיון בפשט ובידור השיטות יהיה להם לטובה גדולה], ושיתקבלו דברי אצל חכמי לב.

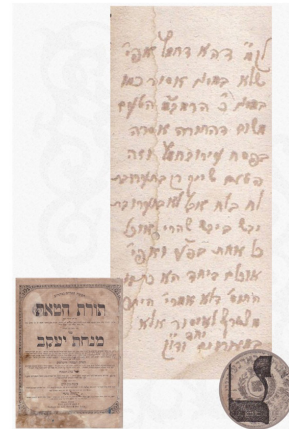
אין בר בלא בר

אך אם ימצא איזה טעות בספרי - ומבחר מין אנושי לא נמלט מטעות - אין רצוני שיתקבל זה הטעות כלל ויהיה בטל ומבוטל כלא היה.

הסכמות

שר התורה מסוכטשוב לחם כנגד ספרות ועיתונות חופשית, והוא זעק חמס על הדרך בה המחבלים בכרמים את מחדירים את ספריהם לכרם ישראל.

גם בפתח ספרו עמד והזהיר: היות כי ראיתי רשעים קבורים שהדפיסו ספרים בשם גדולים שהיו בדורות שלפנינו, וצפנו

כתב ידו וחתמתו של ה"אבני נזר" באדיבות בית המכירות "תפארת"